

La Feixa del Moro (Juberri) i el Neolític Mig-Recent a Andorra

XAVIER LLOVERA

1. DESCRIPCIÓ DEL LLOC

La Feixa del Moro de Juberri és un jaciment del Neolític Mig-Recent, que inclou estructures d'enterrament i d'hàbitat, barrejades, sense cap diferència de repartiment de l'espai entre aquestes diferents estructures.

El jaciment és emplaçat en un talús que uneix dues feixes de terra cultivable, abandonades almenys des de fa 25 anys, i per tant amb una abundosa vegetació de tipus sotabosc.

El llogarret de Juberri és situat a 1.335 m sobre el nivell del mar i a uns 455 m sobre el fons de la Vall del Gran Valira (Gorges de St. Julià). Actualment el jaciment ha quedat en el centre d'una urbanització, però fins fa pocs anys era envoltat de petites terrasses agrícoles. A pocs metres per sobre de la Feixa del Moro trobem el Bosc del Fener, ric en fusta i amb alguns torrents d'aigua potable. La zona és ben assolellada, exposada a cara oest, amb sol directe durant la major part del dia.

2. TREBALLS REALITZATS

La *cista 1* era visible per un dels costats, possiblement quedà oberta quan s'arranjà el terreny per fer-hi terrasses de conreu. L'antic propietari del terreny ens informà que aquesta sepultura era oberta des de fa almenys 30 anys. Creiem, però, que amb les obres d'adequació del terreny part de l'interior de la cista 1 s'omplí de terra, doncs fins fa uns 7 anys no era totalment violada. Fou en aquesta excavació furtiva que s'emportaren un lot de 8 destrals, les quals han estat localitzades.

Durant el mes de novembre del 1983, el Servei d'Investigacions Arqueològiques del Patrimoni Artístic Nacional realitzà un sondeig per veure què hi quedava, amb motiu de fer un inventari general del patri-

moni arqueològic; i es recolliren alguns fragments de ceràmica, una dena de collaret feta amb variscita i fragments de fulla de sílex de color melós (P. Canturri, X. Llovera, 1/1985).

Posteriorment, durant el mes d'agost de 1984, en veure's el terreny sotmès a possibles modificacions urbanístiques, es continuà l'excavació de la cista 1, i van aparèixer nous materials.

Finalment, durant els mesos de febrer, març, juliol i agost s'han continuat les excavacions, amb nous materials i noves estructures.

3. SITUACIÓ GEOLÒGICA I PROBLEMES ESTRATIGRÀFICS

3a. *Litologia*

El substrat litològic és format per esquistos laminats de la formació de La Massana. Són de l'Edat Cambro-Ordoviciàna.

3b. *Geomorfologia*

Els materials quaternaris són formats per esbaldregalls assistits amorfs, concretament dipòsits de gelifractes amb abundant matriu argilosa. En el lloc on s'ha realitzat l'excavació, aquests dipòsits assoleixen una potència estimada superior a 10 metres.

3c. *Estratigrafia*

Les característiques a destacar són les següents:

— Els horitzons més superficials S, I i II possiblement han estat treballats i remoguts per a la construcció de la feixa i el seu posterior conreu.

— Els nivells IIIA superior, IIIA mig i IIIA inferior són els nivells arqueològics (de mobilitat), amb restes de focs i ceràmiques. Són formats per sorres i graves subanguloses, amb matriu argilosa.

— Els nivells IIIB i IIIC són nivells arqueològics (cistes i cubetes) de reomplert, excavats a voltes en el nivell IV.

— El nivell IV és totalment pedregós, pedres anguloses i algunes subanguloses, no estructurat, molt porós i amb indicis, en alguns llocs, d'haver estat arreglat o desmuntat per l'home.

— El nivell V és molt compacte, molt estructurat, molt porós, amb un alt contingut d'argiles i taques d'òxids i hidròxids.

4. CRONOLOGIES

L'anàlisi radiocarbònica realitzada pels laboratoris de TELEDYNE ISOTOPES de Westwood (New Jersey, U.S.A.) donen una cronologia de 4930 ± 170 B.P., és a dir, uns 2980 B.C. sense calibrar, el que donaria a partir de les calibracions de les taules del grup de Tucson unes cronologies entre el 3300 i el 3700 a.C.

5. ANÀLISI ANTRACOLÒGICA

L'anàlisi antracològica del jaciment, consistent en la determinació anatòmica dels carbons trobats a fi de conèixer l'entorn vegetal i climàtic del moment, s'ha realitzat sobre un total de 134 mostres. La seva procedència és diversa: cistes, estructures de combustió, recipients i altres dispersos.

S'han determinat 8 taxons diferents: *Pinus mugo* sp. *uncinata* (pi negre), *Pinus sylvestris* (pi roig), *Populus* sp. (pollancre), *Fraxinus excelsior* (freixe de fulla gran), *Corylus avellana* (avellaner), *Quercus* de fulla caduca (roure), *Acer opalus* (blada), *Buxus sempervirens* (boix).

L'anàlisi fa deduir que el poblat de la Feixa del Moro es trobaria en una zona de transició entre l'estatge subalpí amb pi negre i el muntanyenc amb pi roig. En els llocs abrigats i beneficiant-se de l'exposició del sol podrien viure-hi espècies supramediterrànies.

Avui dia, la vegetació que envolta el jaciment és una pineda de pi roig; més avall trobem alguns roures i ja prop del riu, freixes, avellaners, salzes... Cal remarcar que el pi negre ha desaparegut de la vall.

Interessant és la comparació d'aquests resultats amb les dades de les anàlisis paleoecològiques de la Balma de la Margineda, a la riba dreta del Valira, a 970 m d'altitud i amb una vegetació circumdant ubicada en la transició de l'estatge supramediterrani amb roures, i l'estatge muntanyenc amb pi roig. L'anàlisi antracològica (Krauss-Marguet i Vernet, 1985), cobrint una seqüència des de l'Epipaleolític al Neolític Antic (entre 10.640 i 6.670 B.P. aprox.) revela el pas d'un bosc subalpí amb pi negre predominant, pi roig i *juniperus*, sota clima fred i sec (Eip-Meso), en una fase on el clima, esdevenint més humit i temperat, afavoreix el desenvolupament de l'avetosa (Mesolític) per acabar deixant pas a la instal·lació de la roureda supramediterrània entre 8.390 i 6.670 B.P., coincidint amb els inicis del Neolític. L'anàlisi pollínica revela una mateixa evolució climàtica i vegetal, amb les tres fases apuntades, tot i que detecta una més prompta presència de roures a la vall, apareixent ja el curs del Mesolític (Leroyer *in* Vernet *et al.*, 1985).

En l'època d'ocupació de la Feixa del Moro, durant el Neolític Mig-Recent, el pi negre romandria encara a la zona, cosa que indica unes condicions força fredes en aquesta altitud (1.335 m), només suavitzades per ésser un vessant d'exposició sud, que permetria la presència d'espècies supramediterrànies. No seria fins més tard que el pi negre guanyà els seus límits actuals (vora els 2.000 m).

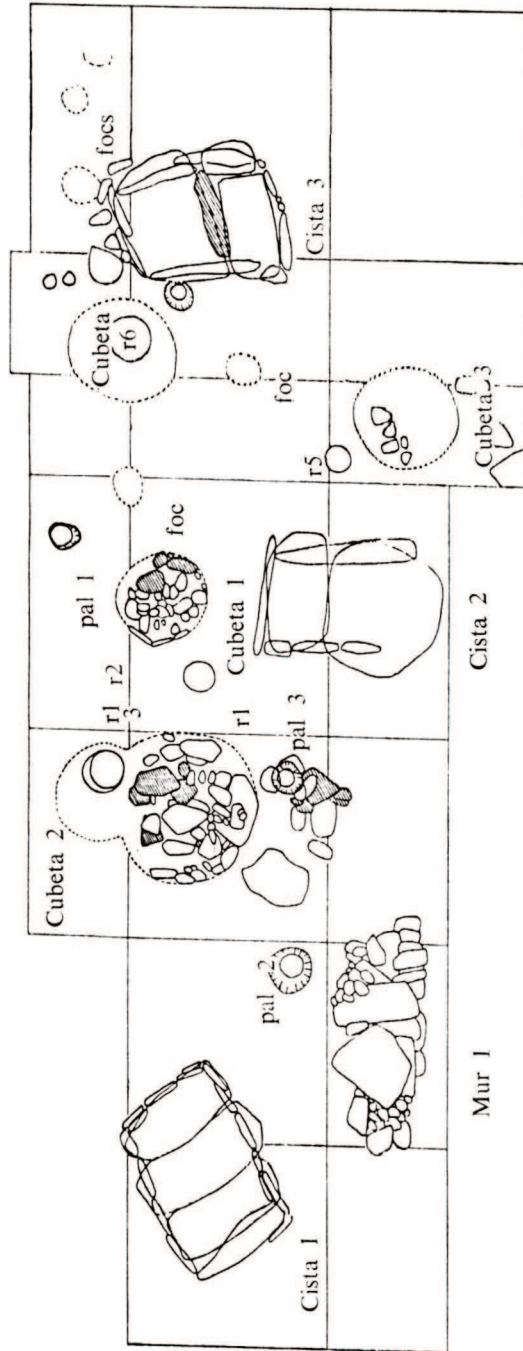

Fig. 1. — Planta del jaciment.

6. TIPUS D'ENTERRAMENT

Els enterraments de la Feixa del Moro de Juberrí estan entre els de tipus 5 de la classificació d'Anna M. Muñoz: poden omplir el número 5 de M. Llongueras. Són tombes que adopten la forma de cista, malgrat que es tracti d'una fossa excavada a la terra. La missió de les lloses és revestir-la.

Les cistes eren pràcticament hermètiques. Les esqueletes que quedaven entre les diferents lloses es tapaven amb pedres i altres lloses.

L'aixovar funerari

És molt típic de la Cultura dels Sepulcres de Fossa. De la *cista 1* es recuperaren les 8 destrals que s'havien exfoliat, i es localitzà una dena de collaret de calaïta (variscita), fulles de sílex i algun fragment de ceràmica.

Fig. 2. — Sepultura 2.

No es conservava cap os, doncs feia massa anys que aquesta tomba era oberta.

Les destrals són de serpentina i esquist, molt ben polides. Les mides varien entre els 17 i els 5,1 cm. El sílex és de color canyella, que és el que utilitza normalment la gent de la Cultura dels Sepulcres de Fossa.

En la *sepultura 2* es localitzà tot l'esquelet d'un individu d'uns 20 anys. El crani no s'havia conservat, degut a què hi havia una gotera just sobre el cap.

L'aixovar comprèn un collaret de 58 denes, igualment de variscita, un conjunt de tres destrals i dues destraletes, un fragment d'ullal de senglar, uns 30 punxons fets amb metàpodes d'ovicàprids, dues fulles de sílex, una d'elles amb sector marginal i abrupte.

Era una tomba doble, d'una dona jove, amb un nounat.

La posició de l'esquelet de la *cista 2* és molt corrent en aquest grup cultural. Els braços són replegats sobre les espatlles i les cames es col·locaren replegades i amb el temps caigueren, quedant obertes.

Fig. 3. — Cista 3.

En la *cista 3*, l'esquelet femení aparegué amb els braços oberts, amb la mà esquerra sobre el lloc de la pelvis (que no es conservà), i amb el braç dret aguantava l'esquelet d'un infant.

Es localitzà un braçalet de 13 denes de variscita, 15 punxons d'os, un penjoll fet amb costella, un amb ullal de senglar i un tercer d'os indeterminat, una agulla d'os, una destraleta i dues fulles de sílex amb retoc marginal i abrupte.

7. ESTRUCTURES D'HÀBITAT

7a. *Les estructures de combustió lenta i els focs simples*

Cinc cubetes amb mostres d'haver sofert una combustió lenta han estat localitzades a Juberrí. Són estructures de forma còncaua, o bitroncocònica, excavades en el terra, algunes d'elles amb una seqüència de materials força complexa.

És difícil prendre una decisió sobre la utilització exacta d'aquestes estructures, però segurament no totes elles responen a una mateixa funció.

Cubeta 1. En la part superior aparegueren algunes pedres grans que seguien la forma aproximadament circular de la planta del foc. La terra era aquí vermellosa amb cendres. Per sota i durant uns 20-15 cm aparegueren gran quantitat de plaquetes informes de pissarra i fragments de ceràmica.

Per sota el nivell de plaquetes apareixen pedres mitjanes i 8 pedres de molí. A part sortiren alguns fragments de ceràmica. La terra vermellosa va disminuint a mesura que es baixa, quedant entre les pedres alguns buits on s'han conservat nombrosos carbons, dels quals s'han recollit mostres per obtenir datacions radiocarbòniques i identificació.

El diàmetre màxim del foc oscil·la entorn als 100 cm i té una alçada màxima de 95 cm i és de forma bitroncocònica.

Cubeta 2. És molt diferent. Morfològicament no s'assembla a cap de les altres quatre. És poc profunda, d'uns 30-40 cm. La forma és d'una simple concavitat excavada en el nivell III. La forma de la planta fa com dues cubetes juntes, una gran amb materials de reomplert (pedres, pissarres, algunes d'elles molt grans, nombrosos carbons i alguns fragments de ceràmica), i l'altra amb dos grans recipients, un possiblement de cereals i l'altre de líquids, ambdós tapats amb pissarres.

El diàmetre de la cubeta gran és d'uns 130-140 cm i el de la petita de 60-75 cm.

Més que una estructura de combustió, sembla un fons de cabana, malgrat que no el podem relacionar amb els forats de pal que tenim en aquest jaciment.

Cubeta 3. És molt semblant a la *cubeta 1*, encara que menys profunda (60-70 cm). Sota un nivell de terra negra apareix un nivell de

pedruscall amb carbons, després una capa de terra vermella amb carbons i una altra capa de terra vermella.

Cubetes 4 i 5. Són molt semblants. Més petites que les altres (60-70 cm de diàmetre per 40-50 cm de profunditat), eren plenes d'una terra vermellosa, amb algunes plaquetes de pissarra i alguns carbons.

Tipològicament, aquestes estructures són molt pròximes al *Foc 3* de la Bòbila Madurell, amb pedres de molí en la base, tovots i ceràmica. La terra és igualment cendrosa i cremada, això fa pensar que hauria sofert una combustió lenta d'un sol cop en baixa temperatura (doncs afectà poc a les pedres i al material arqueològic) (M. Llongueras, R. Marcet i M. A. Petit, 1980-81).

Molt semblants són també algunes fosses del món *Chasséen*, com les del poblat de St.-Paul-Trois-Châteaux (Drôme), on es distingeixen tres tipus bàsics de fosses: unes s'utilitzaren com a sitges, altres com enterraments (encara que podrien haver tingut una altra funció), i altres s'han considerat com fosses d'activitat domèstica (A. Beechin i F. Cordier, 1985).

Tant en el cas de Juberrí, com a la Bòbila Madurell, com a St.-Paul-Trois-Châteaux, les fosses que presenten reomplert, sovint —encara que doni la sensació de ser una escombrera— els materials que hi ha en el seu interior guarden un cert ordre.

Pel que respecta a les de Juberrí, cal dir també que vora totes aquestes estructures hi havia recipients d'emmagatzematge, i només vora les cubetes 1 i 4 hi ha forats de pal.

Els focs simples. Dos focs simples han estat localitzats a la Feixa del Moro. Són estructures en cubeta, molt poc profundes (10 cm màxim), amb alguna pedra de protecció i nombrosos carbons i cendres en el seu interior.

7b. *Els forats de pal*

Es coneixen quatre forats de pal. Dos d'ells estan ben conservats i els altres dos són malmesos, però identificables.

En el número 1, situat vora la *cubeta 1*, s'hi localitzaren fragments d'argila sense coure, amb empremtes de branques vegetals, que sens dubte s'han de relacionar amb algun tipus d'estructura aèria. La part interna d'aquests fragments és plana o còncaua, com si haguessin estat adossats a un tronc gruixut de 20 o 25 cm de diàmetre, mentre que en la part que creiem exterior s'observen les empremtes de l'entrecruament de branques fines d'uns 0,5-1,5 cm de diàmetre.

7c. *El mur*

Els homes de la Feixa del Moro de Juberrí se situaren en un terreny amb poca vegetació, dins un bosc (vistes les anàlisis antracològiques), sobre una zona de pedruscall (semi-tartera), que aplanaren per fer-la més

habitable. Per guanyar el pendent, almenys en una part del jaciment, van fer un mur del qual se'n conserva poc més de dos metres. Es tracta d'un mur poc acurat, fet amb blocs de pedra, alguns d'ells molt grans.

8. ELS MATERIALS D'HÀBITAT

8a. *La ceràmica*

Trobem a la Feixa del Moro unes ceràmiques que, encara que poc nombroses, formen un conjunt homogeni.

Es coneixen pocs recipients petits, malgrat que acostumen a ser les formes més freqüents dins la Cultura dels Sepulcres de Fossa. Només en coneixem petits fragments, això fa pensar que quan s'abandonà el poblat s'emportaren tots aquells atuells que per la seva mida permetien un transport fàcil.

Hi ha en canvi 7 grans recipients d'emmagatzematge, pràcticament sencers. Aquests són de forma globulosa amb grans nanses de cinta. Tres d'ells tenen nanses de *moustache* i, en una d'aquestes, a partir de la meitat de la corba, surten uns cordons de secció triangular (crestes) que arriben fins a la vora. És curiós remarcar que una de les nanses té una perforació (post-cocció) en el centre de la cinta. Un altre recipient té cordons de secció semicircular en el quart inferior del vas, i un altre a 1 cm de la vora, que donen la volta a tot el recipient.

Les nanses de *moustache*, bé que les trobem en el món Epicardial, perduren en el Neolític Mig-Recent, encara que solen ser amb nanses tubulars longitudinals i no de cinta com en la majoria de les nostres. N'hi ha, però, alguns exemplars en el món *Chasséen*, com a la Grange de Chambon, la necròpolis de Saint-Martin-la-Rivière o a les Chevrettes, tots ells en la zona del Bassin Parisien.

Els fragments petits són mal coneguts. No hi ha cap peça sencera ni totalment reproduïble. Destaquen els fragments pertanyents a dos vasos lleugerament carenats, un d'ells amb una petita nansa tubular (longitudinal) amb bigotis; els fragments d'un recipient amb nansa biforadada, típica d'aquest moment, encara que apareguin durant l'Epicardial i perdurin durant tot el Neolític. Com és sabut se'n troba dins de la Cultura dels Sepulcres de Fossa (encara que no entrin en la tipologia ceràmica d'aquest grup), però són especialment freqüents en dipòsits *Chasséens*.

Destaca també un fragment de ceràmica d'un recipient de vora lleugerament exvasada i llavi pla, decorat amb solcs poc profunds que formen meandres. Els solcs, utilitzats des de l'Epicardial i Monboló fins al Neolític Final (tipus Velay, etc.), no són típics de la Cultura dels Sepulcres de Fossa en el sentit més estricte. Els arqueòlegs catalans, sovint relacionen aquest tipus de materials amb les tipologies de la ceràmica *Chasséenne*, encara que es desconeix quin fou el seu paper al sud del Pirineu.

8b. *La indústria lítica*

A més de les destrals i fulles de sílex localitzades en les tombes, trobem un interessant conjunt de materials típics d'hàbitat: pedres de molí, destrals, destraletes, aixades, un ganivet de sílex, polidors, percussors i esmoladors.

Els útils de pedra polida. Aquest conjunt de materials inclou: 4 destrals, 5 destraletes i el fil d'una altra, una aixada i un cisell.

Són fets amb gneis. La seva conservació és bona i tots ells han estat utilitzats. Tres de les destrals són ja inutilitzades, i una d'elles s'utilitzà posteriorment com a polidor.

Els útils picadors. Inclou dues boles polièdriques de gneis i una més o menys discoïdal de quars.

Esmoladors. Tres peces formen aquest conjunt d'útils. Són fets amb pedra sorrenca, bona per esmolar eines. Dos estan molt utilitzats.

Polidors. Inclouen dues peces de quarcita, una pedra sorrenca i dues de gneis. Responen a diferents utilitzacions. Alguns fan servir la cara plana, altres les zones pròximes a les arestes; uns tenen el poliment pla i altres arrodonit. Alguns presenten finíssimes estries.

El sílex. Fora de les fulles trobades en les tombes, hi ha un sol esclat sense retoc i un ganivet de sílex sobre fulla amb retoc marginal i abrupte, de 10,2 cm de llargada i fet amb sílex beix.

Els molins. És el conjunt de material lític més nombrós. Inclou 21 peces fixes (inferiors) i 3 mòbils (superiors). Són fetes amb esquists, granit o arenisca. Algunes d'elles estan molt gastades.

Les mides varien de 15 a 49 cm de llarg i de 8 a 31 cm d'ample. Morfològicament són tots molt semblants, tret d'un que sembla més un morter que un molí. Encara que sabem que els habitants de la Feixa del Moro recollien aglans i coneixien els cereals, no sabem si tots eren destinats a moldre aquests productes.

La màxima concentració de molins es trobà a l'interior de la *cubeta 1* (8 moles) i entorn a la *cubeta 2*. Possiblement els de la *cubeta 1* són de reomplert, però en tot cas no podrien ésser massa lluny, doncs la màxima utilització de les moles seria entre la *cista 1* i la *cista 2*; no hi ha cap recipient d'emmagatzematge que no tingui alguna pedra de molí ben a prop.

Els útils de pedra polida, els polidors, etc., apareixen també de forma concentrada entre la *cubeta 1* i la *sepultura 3*.